Vol. 12, No. 1, July 2023 pp. 82-95

RESEARCH REPORTS

Ruling on Wearing Talisman: In the light of Islamic Shari'ah

Abdul Sattar Abdul Rahman
The Maldives National University

ABSTRACT *This study employs a qualitative methodology to explore the Islamic Shariah ruling on wearing talismans. The objective is to present and analyse the evidence within Islamic jurisprudence, examining the differing views of scholars, the supporting evidence, and the counterarguments. Opinions on the permissibility of wearing talismans vary: some scholars deem it forbidden, even if the talisman contains Qur'anic verses or the names of Allah; others allow it in cases of calamities; while some permit it regardless of circumstances. This study emphasizes that, based on the evidence, wearing such a talisman is permissible, provided it is handled with respect and not taken into lavatory or unclean places. However, if the talisman is enclosed in a protective covering, such as goatskin, it is permissible to wear it in such places. The findings contribute to the broader understanding of Islamic legal perspectives on talismans and their use in contemporary Muslim practice.*

Keywords: : Islamic Shariah, Thaveedhu, Thaveedhuelhun

ތަވީދު އެޅުމުގެ ޙުކުމް: އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ އަލީގައި

އަބްދުލް ސައްތާރު އަބްދުއް ރަޙްމާން
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީ

ޚުލާޞާ: މިދިރާސާއަކީ ކޮލިޓޭޓިވް މެތަޑޮލޮޖީ ބޭނުންކޮށްގެން އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި ތަވީދުއެޅުމުގެ ޙުކުމް ބަޔާންކޮށްދިނުމަށްޓަކައި ކުރެވިފައިވާ ދިރާސާއެކެވެ. އެއީ ތަވީދު އެޅުމަކީ ކޮބާ ޙުކުމެއްކަމާބެހޭގޮތުން އަދި މިދުވަސްވަރުގެ ދިވެހިރާއްޖޭގައި ޢާއްމުކަމެއްކަމުން ވުމާއި ޖަވާބުތަކަށް އެއީގެ ފުރިހަމަ ބޭނުން އަސާސީގައި ނުވާތީވެ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި އެކަމާމެދު އަދިއްލަތުގައި ތަފްޞީލުކޮށްދިނުމާއި އިޚްތިލާފުތަކުގެ ތަފްޞީލު ނަޒަރިއްޔާތުތަކާއި އަދި އެއީގެ ދަލީލުތަކާއި އެދަލީލުތަކަށް ދެވިފައިވާ ޖަވާބުތަކާއި ގެނެސްދިނުމުގެ މަޤްޞަދުގައެވެ. މިގޮތުން މިމައްސަލައިގައި ފާހަގަކުރެވިފައިވާ ޤުރުއާނުގެ އާޔަތް ނުވަތަ މާތް الله ގެ އިސްމުތަކުގައި ބޭނުންކުރާގޮތަށް ތަވީދު އެޅުމަކީ ޙަރާމްކަމާ ދެކޭބަޔަކާއި، މުސީބާތެއް ޖެހުމުން އެއީ ހުއްދަކަމުގައި ދެކޭ ބަޔަކާއި، އަދި ކޮންމެ ޙާލަތެއްގައިވެސް ހުއްދަކަމުގައި ދެކޭ ބަޔަކު ވެއެވެ. މިދިރާސާގެ ނަތީޖާއިން ފެނިގެންދަނީ ދަލީލުތަކާއި އެއްގޮތަށް ތަވީދު އެޅުމަކީ ހުއްދަކަމެއް ކަމާއި، ފާޚާނާއަށް ނުވަތަ ނަޖިސް ތަންތަނަށް ނުގެންދިއުމުގެ ޝަރުޠުގައެވެ. ނަމަވެސް ބަކަރި ހަމުގެ ތެރޭގައި ހުރި ތަވީދެއް ނަމަ އެފަދަ ތަންތަނަށް ގެންދިއުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.

ISSN 2308-5959/20240731 (c) 2023 The Maldives National University

ތަވީދުލެވިފައިވާނަމަ އެފަދަ ތަނަކަށް އެއާއިގެންވަދެ ދިޔުމުގެ މައްސަލައެއް ނެތްކަމެވެ. ތަވީދުލެވިފައިވާނަމަ އެފަދަ ތަނަކަށް އެއާއިގެންވަދެ ދިޔުމުގެ މައްސަލައެއް ނެތްކަމެވެ.

ފާހަގަކުރުވޭ ބަސްތައް: އިސްލާމީ ޝަރީޢާ، ތަވީދު، ތަވީދުއެޅުން

މަޤްޞަދު

ތަވީދު އެޅުމަކީ ކުރީ ޒަމާނުގައިވެސް ދިވެހިރާއްޖޭގައި ވަރަށް އާއްމު ކަމެކެވެ. ތަޢާމާ ކަސްކަމުގެ ފުރަތަމައާއި ގުޅިގެންނެވެ. އެޒަމާނުގައި މިއީ މަސްލަހަތު ކަމަކަށް މީސްތަކުން ނުދެކެއެވެ. ނަމަވެސް މިޒަމާނަށް އައިސް އަދި އިލްމުވެރި ތަވީދު އެޅުމަކީ ޝިރުކުގެ ގޮތެއްކަމަށް ބަލައިގަނެވިފައެވެ. ސުވާލަކީ އައީ ޝިރުކެއްކަމަށްތޯއެވެ. އަދި މިދުވަސްވަރަކަށް ބެހިފައިވާ ތަފާތު ކަންކަމުގައި ތަވީދު އެޅުމުގެ ވަކި ގޮތެއް ނުވެއެވެ. ވީމާ މި ބަޙުޘުގެ މަޤްޞަދަކީ ތަވީދުއެޅުމުގެ ޝަރުޢީ ޙުކުމް ދަލީލުތަކުގެ އަލިގައި މީސްތަކުންނަށް ބަޔާންކޮށް ދިނުމެވެ.

މި ބަޙުޘު ލިޔުމުގައި އިޚްތިޔާރުކުރެވިފައިވާ ، އެއީ ކުރީގެ ބަޙުޘުތަކާއި އަލްބަޤަރާ ޢާއްމުކޮށް އަސްލަކަށްވާ މަސައްކަތެވެ. މި ބަޙުޘުގައި ބަލައިލެވިފައިވާ އިސްލާމީ ޝަރީޢާގައި މިކަމާގުޅޭ ދަލީލުތަކާއި އިސްލާމީ ދުނިޔޭގެ އެ މަޛްހަބުތަކުގެ ޢިލްމުވެރިން ދެކިވަޑައިގަންނަވާ ބަސްފުޅުތަކެވެ. މި މަޛްހަބުތަކުގެ ހުކުމް ޙަދީޘް ފޮތްތަކުގެ ޝަރަޙަ ފޮތްތަކުގައެވެ. އަދި މިމަޛްހަބުތަކުގެ ހުކުމް ޤަރާރު ބަޔާންކޮށް ފާހަގަ ކޮށްލެވެއެވެ.

ކުއަންޓިޓޭޓިވް ރިސާޗް

މި ބަޙުޘުގައި ގެނެސްފައިވާ ވިދާޅުތައް ދިރާސާކޮށް ތަޙުލީލް ކޮށް ކުރިމަތިލާ އާއްމު ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދެވިފައެވެ. މީގެ އިތުރުން ތަޙްޤީޤު ކުރެވިފައިވާ މި ބަޙުޘުގައި ފާހަގަކުރެވިފައިވާ ބަސްތައް ބޭނުންކުރެވިފައެވެ. އަދި ވަކިވަކި ތަވީދު ވަރުތައް ބުނުމުގައި "އަސްލުގައިހުރި ޤަވާއިދު" މިނަމުން ފާހަގަކުރެވޭ ތަފާތު ކުރިމަތިވެ އެބައެވެ. މިއީވެސް މި ބަޙުޘުގައި ފާހަގަކޮށްލެވުނު ތަފާތެއް ތަފްޞީލުކުރެވިފައެވެ. އަދި ޙަދީޘް ފޮތްތަކުގެ ޝަރަޙަތަކުގައި ވެސް މިއަދާ ހަމައަށް ތަވީދަށް ކުރެވިފައިވާ ތަފްޞީލް ފާހަގަކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ތަޙްޤީޤަކީ ދާއިރާގެ ޙަދީޘް ދިރާސާތަކާއި ސަބަބުތަކާއި ފާހަގަކުރެވިފައިވާ ފިޤްހީ ބަސްފުޅުތަކުގެ ސަނަދު ތަޙްޤީޤު ކުރެވިފައެވެ.

ތަވީދުގެ މަފްހޫމް

"ތަވީދު" ގެ ނުވަތަ "އަލްތަމީމާ" ގެ މާނައަކީ ބައްޔަކަށް ނުވަތަ ބަލާއެއްނޫން އަޅުވާ ބަލިތަކުން ރައްކާތެރިވުމަށް (1994) މިދެއްގާރުގައި ވެއެވެ. "ބޭނުންކުރެއެވެ. އެއީ ގާތްގަނޑަކަށް ނުވަތަ އެއްވެސް އެކަށީގެންވާ އާދަތަކެއްގެ (ނުވަތަ ބައިތަކެއް) ހަރުފުތައް ނުވަތަ ބަށިން (ދިއުމަށް) ކަރުގައި އަޅާ އެއްޗަކަށް ބުނެއެވެ. ފިރުޢައުނުގެ ޒަމާނަށް ނިސްބަތްވާ ދިރާސާތަކުގައި ތަވީދު ބޭނުންކުރާތަން ފެނިގެން ދެއެވެ." އަލްޖަޒީރީ (1971) ވިދާޅުވެފައިވަނީ "ތަވީދު" ނުވަތަ "އަލްތަމީމާ" އަކީ ހަޅޭއްލާ ކުޑަކުދިން ފިރުއްސުމަށް ކަރުގައި އަޅާ އެއްޗެކެވެ، އަދި ބައްޔަކާއި ނުރައްކާތެރިކަމުން ރައްކާތެރިވުމަށް ދައްކާލާ އެއްޗަކަށް ބުނެއެވެ. އަލްޖަޒީރީ (ރ.ޙ) ތަވީދުގެ ނުވަތަ އަލްތަމީމާގެ ތަޢުރީފުގައި ވިދާޅުވަނީ އެއީ ބަލިފަރާތް ރައްކާތެރިކުރާ އެއްޗެކެވެ، އަދި ހަރުފުތަކުގައި ކަރުގައި ބަނދެލާ އެއްޗަކަށް ވެސް ބުނެއެވެ.

މިންވަރަށްޚިޔާލު ކުރަނީ އަދުވާ އެއްޗެހިވެ.

ތަޖުރިބާގެ ވައްތަރުތައް

އައްޝައުރުބުދު (ރ.ސ) ވިދާޅުވެފައިވާ ވެއެވެ. އިޚްތިޔާރުން ތަޖުރިބާ ދެބަސްވާކަން ބައްސަވައި ޚުއްދަވައެވެ. އެއްބަސްވާ ޕީރިޔަ ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތައް ހުރި ނުވަތަ މާތް ﷲ ގެ އިސްލާމްދީނުގައި ނުވަތަ މާތް ﷲ ގެ ސިފަފުޅުގައި ހުރި ނުވަތަ ޚިލާފުވާ ހުރި އަދާ ތަޖުރިބާ. ދެވަނަ ބައިވެ އިސްލާމް ބައްސަވައިދޭ ބައިވެރި ދަލީލު އަދި ތަކެއް ހުރި އަދާތަޖުރިބާ.

ތަޖުރިބާ ދެކުނު މަސްއަލާގައި އިޚްތިލާފުގެ ރައުޔުތައް

ފުރަތަމަ ރައުޔު އަދި މި ރައުޔު އިޖުތިހާދު ކުރައްވާ ބަޔަކު ބޭނުންކުރުން

މި ރައުޔުގެ އަހުލުވެރިން ދެކެވަޑައިގަންނަވާ ގޮތުގައި ތަޖުރިބާކުރުމަކީ ހަރާމްކަމެކެވެ. އައްސުބުކީ (1998) ވިދާޅުވާ ގޮތަށް ވިދާޅުވާ އިޚްތިލާފުގެ ތެރޭގައި ابن عَبَّاس އާއި ابنُ مَسْعُود އާއި عُقبَة بنُ عَامِر އާއި عِمرَان بنُ حُصَيْن އާއި ابنُ عُكَيْم އަދި ابراَهِيْمُ النَّخْعِي ހިމެނިވަޑައިގަންނަވާ ކަމަށެވެ.

ދެވަނަ ރައުޔު އަދި މި ރައުޔު އިޖުތިހާދު ކުރައްވާ ބަޔަކު ބޭނުންކުރުން

ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތައް ނުވަތަ މާތް ﷲ ގެ އިސްމުފުޅުތަކުން ނުވަތަ ސިފަފުޅުތަކުން ތަޖުރިބާކުރުން ހުއްދަކުރައްވާ އިޚްތިލާފުގެ ދެބަސްހުރި ބައިވެއެވެ. އެއީ މުޖުތަހިދުން ތަޖުރިބާކުރުން ހުއްދަކުރައްވާ ބޭނުންކުރުމާއި މުސްތަޙަބްކަމުގައި ތަޖުރިބާކުރުން ހުއްދަކުރައްވާ ބޭނުންކުރުމެވެ.

ހ- މުޖުތަހިދުން ހުއްދަކުރައްވާ ބޭނުންކުރުން

މި ރައުޔުގެ އަހުލުވެރިން ދެކެވަޑައިގަންނަވާ ގޮތުގައި މުސްތަޙަބްކަމުގައިވާ ކަރުން ވެސް އަދި މުސްތަޙަބްކަމުގައި ވެސް ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތައް ނުވަތަ މާތް ﷲ ގެ އިސްމުފުޅުތައް ހުރި ނުވަތަ މާތް ﷲ ގެ ސިފަފުޅުތައް ހުރި ތަޖުރިބާ އަދުވާ ހުއްދަކުރައްވައެވެ.

އަލްޚަރާޝީ (1436) ވިދާޅުވެވަޑައިގަތީ ޤުރުއާނުގެ ތަޖުރިބާކުރުން ހުއްދަކުރައްވާ ބޭނުންކުރުމުގެ ތެރޭގައި ޝާފިއީމަ ހަނބަލީގެ ބޭނުން މުޖުތަހިދުން އަހްމަދުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެސް ހުއްދަ ކަމަށެވެ. އަދި މި ބޭނުންކުރުމުގެ އެދުރުން ދިނުން ޝާފިއީގެ ޤައުލެއްގައެވެ.

އިބްނު ޤުދާމާ އަލްމަޤްދިސީ (1387) ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގައި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެސް މުޖުތަހިދުން ހުއްދަކުރުމަށް ވިދާޅުވާ އިޚްތިލާފުގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި އަލްޚަޠާބީ (1994) ވެސް ރިވާޔަތެއްގައިވެސް މުޖުތަހިދުން ހުއްދަކުރުމަށް ވިދާޅުވާ އިޚްތިލާފުގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި އަލްބަޣަވީ އިބްނު ހަޖަރު (1379) ވެސް ރިވާޔަތެއްގައިވެސް މުޖުތަހިދުން ހުއްދަކުރުމަށް ވިދާޅުވާ އިޚްތިލާފުގެ ތެރެއިންނެވެ.

އަދި المَوْسُوعَةُ الفِقْهِية الكُوَيْتِيَّة (1427) ގައި ހަނަފީ މަޛްހަބުގައި މާލިކީ މަޛްހަބުގައި ޝާފިއީ މަޛްހަބުގައި ވެސް ހުއްދަކުރުމަށް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. އައްސުބުކީ (1997) ވިދާޅުވާ އަލްމަޤްދިސީއާއި ޖަމާޢަތެއް ސަހާބުން ރިވާޔަތްކުރައްވާފައިވާ ސަޢީދު ބިން މުސައްޔިބު ޤުރުއާނުގެ ތަޖުރިބާކުރުން މުސްތަޙަބްކަމުގައި ހުއްދަކުރުން ވިދާޅުވާފައިވެއެވެ.

ޑރ. ޖަމީލް އަބްދުއްރަޙްމާން މަޖައްލާގައި مَجلَّة مجمَعُ الفِقهِ الإسْلَامي ގައި حُكْمُ التَّدَاوِي في الإسْلَام ގެ ނަމުގައި ލިޔުއްވާ މަޤާލާގައި އިބްނު ސީރީނާއި އަލްބާޖީގެ އަރިހުން ، އެބަޔަކުން ޤުރުއާނުގެ ތަޖުރިބާކުރުން ހުއްދަކުރުއްވާކަން

ރިވާކުރައްވާފައި ވެއެވެ.

އަބޫބަކްރުޖާބިރު (2001) ވިދާޅުވަނީ އަލްއިމާމު މާލިކުވެސް ހިމާޔަތުގެ ގޮތުންނަމަވެސް ހުއްދަކުރައްވާ ބާކީކުރުމުގެ ތަކެތި ހުއްދަކުރައްވާކަމެވެ. އަދި އަލްއިމާމު ޝާފިޢީވެސް ހިމާޔަތުގެ ގޮތުންނަމަވެސް ހުއްދަކުރައްވާ ބާކީކުރުމުގެ ތަކެތި ހުއްދަކުރައްވައެވެ.

ނިޒާމުއްދީން (1991) ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ގޮތުން މުޖުތަމަޢު އަބޫދާއޫދު ވެސް ހުއްދަކުރައްވާ ވިދާޅުވާ އިސްލާމީ ޢާލިމުންގެ ތެރެއިން ހިމާޔަތުގެ ގޮތުންނެވެ.

ނ- މުސްލިމްބާވަތުގެ ހުއްދަކުރާކަމާ ބާކީކުރުން

މި ބާބުގައި އަހުލުސުންނަތުގެ ޢާލިމުން ހިމާޔަތުގެ ގޮތުން ތަޢުވީޛު ބޭނުންކުރުމާ ގުޅޭގޮތުން ދެކިލައްވާ ރަސޫލާ ﷲ ގެ ސުންނަތުގެ ތެރެއިން ބަޔާންކުރާނެ ތަޢުވީޛު އަދި ހުއްދަކުރާކަމެވެ. މުސްލިމު ޖަމާޢަތުގެ ތަޢުވީޛު އެއްގޮތް ހުއްދަކުރާ ވިދާޅުވާ އިސްލާމީ ޢާލިމުންގެ ތެރޭގައި އައްޝައުކާނީ (1339) އަދި އިބްނު ތައިމިއްޔާ (1995) ހިމެނެއެވެ. އަދި އިބްނު ބާޒާއި ޢުސައިމީނު (1986) ވިދާޅުވަނީ (މުސްލިމު ޖަމާޢަތުން) ހުއްދަކުރައްވާ ވިދާޅުވާ އިސްލާމީ ޢާލިމުންގެ ތެރޭގައި އަލްއިމާމު އަހުމަދުވެސް ހިމާޔަތުގެ ގޮތުން ހުއްދަކުރައެވެ. އަދި އިބްނު ޤުދާމާއާ ނަވަވީއާއި އަލްޤުރްޠުބީވެސް މިފަދައެވެ. އިބްނު ޢަބްދުލްބައްރު (1387) ބަޔާންކުރައްވާ ގޮތުން، ޞަޙާބީންގެ ތެރެއިން ވެސް ހިމާޔަތުގެ ގޮތުން މުސްލިމު ޖަމާޢަތުން ހުއްދަކުރާކަމަށް ވިދާޅުވާ އިސްލާމީ ޢާލިމުންގެ ތެރޭގައެވެ.

ތަޢުވީޛު ބޭނުން ހުއްދަކުރާކަމަށް ވިދާޅުވާ އިސްލާމީ ޢާލިމުންގެ ދަލީލުތައް

ތަޢުވީޛުގެ ފުރަތަމަ ބައި އެބައި ޙަދީޘް ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތައް ހިމެނޭ ރަސޫލާ ﷲ ގެ ސުންނަތެއް ނަބަވީ ސުންނަތު މިބައި ރަސޫލާ ﷲ ގެ ސުންނަތެއް ހިމެނޭ ސުންނަތު ކުރުމެވެ ހިމެނޭ ތަޢުވީޛު ބޭނުން ހުއްދަކުރާ ހުއްޖަތެވެ. އެއީ ތިން ސަބަބަކަށް ހުއްޓެވެ.

ހުއްދަވާ ފުރަތަމަ ސަބަބު:

ޙަދީޘްގައި ތަޢުވީޛު އެބޭނުމަކީ އެކަށީގެންވާ ނަފާއެވެ. މިގޮތުން އަންނަނިވި ޙަދީޘްތައް އެކަމަށް ދަލީލު ކުރެއެވެ.

ފުރަތަމަ ދަލީލު

އައްސުނަނު އަބޫދާއޫދު (ޙ.ނ) ވިދާޅުވެއެވެ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلاَءِ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ الْجَزَّارِ عَنِ ابْنِ أَخِى زَيْنَبَ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ زَيْنَبَ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: «إِنَّ الرُّقَى وَالتَّمَائِمَ وَالتِّوَلَةَ شِرْكٌ ». قَالَتْ قُلْتُ لِمَ تَقُولُ هَذَا وَاللَّهِ لَقَدْ كَانَتْ عَيْنِى تَقْذِفُ وَكُنْتُ أَخْتَلِفُ إِلَى فُلاَنٍ الْيَهُودِىِّ يَرْقِينِى فَإِذَا رَقَانِى سَكَنَتْ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ إِنَّمَا ذَاكِ عَمَلُ الشَّيْطَانِ كَانَ يَنْخَسُهَا بِيَدِهِ فَإِذَا رَقَاهَا كَفَّ عَنْهَا إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكِ أَنْ تَقُولِى كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لاَ شِفَاءَ إِلاَّ شِفَاؤُكَ شِفَاءً لاَ يُغَادِرُ سَقَمًا».

އަލްއިމާމު އަބޫދާއޫދު ވިދާޅުވެއެވެ. މުޙައްމަދުބްނު މި ޢަލާއުގެ ބިން ނިސްބަތްކޮށް މުޢާވިޔާއިން އަމުރު ކުރެއްވި އެވެ. އަޢުމަޝު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަށް މި ޙަދީޘް ބަޔާންކުރެއްވީ އަމުރުބްނު މުއްރާއެވެ. ތިމަންނަށް މި ޙަދީޘް ބަޔާންކުރެއްވީ އަލްޖައްޒާރުގެ ދަރިކަލުން ޔަޙްޔާއެވެ. ތިމަންނަށް މި ޙަދީޘް ބަޔާންކުރެއްވީ ޢަބްދުﷲގެ އަންހެނުން ކަމަށްވާ ބިން ނަޞަރުގެ ދަރިކަލުންނެވެ. ޖޫދު ބިން މުޢާ މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައި އަބޫޢަދު ބިން ޝަރީފު ރިވާކުރެއްވި ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދުގެ އަންހެނުންކަމުގައިވާ ޒައިނަބުގެ އަހުގެ ފިރިހެން ދަރިފުޅުގެ އަރިހުންނެވެ. އޭނާ ރިވާކުރެއްވި ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދުގެ އަންހެނުންކަމުގައިވާ ޒައިނަބުގެ އަރިހުންނެވެ. ޒައިނަބު މިކަމާ ރިވާކުރެއްވި ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދުގެ އަރިހުންނެވެ. ޢަބްދުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ. ސަލަވާތާއި ސަލާމްލައްވާ ރަސޫލާ ﷲ ކުރައްވަނިކޮށް ތިމަން

އަޅުއްސަވާލީމެވެ. ސަޙާބާއި ބަރަކާތްތަކާއި އިލްމު އުފެއްދެވި ރުޤްޔާ ކުރެއްވިއެވެ. "ރަސޫލާ ކުރެއްވި ތަޢުލީމު އުނގެނި ތަޢުލީމު (ފުރިހަމަ ކޮޅެއް ހެދުމަށް އަސްލުތަކާ އޮތް ތަޢުލީމު) އުނގެނި ސަލާމް ކުރައްވާ." ހަދީސް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ފުށުން ވިދާޅުވެ. ތަޢުލީމު އުނގެނި ސަލާމް ތިބުމަށް ކުރެއްވީ ޢިލްމުވެރިންނެވެ؟ ތިމަންނަ ރަސޫލާ ރުޤްޔާކޮށް ތިމަންނަ މިހެން ހަދާ ރަސޫލާ ކުރެއްވި ޤާނޫނު ރަސޫލާ ކުރެއްވި ހަދީސް ހުރިހާ ކަންކަމުގެ ވާހަކައެވެ. ބަލި ހުންނަ ފަރާތް އަބްދުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއި ޝައިޚާނުގެ އަދަބެވެ. އަ ޝައިޚާނުލްޙަ ކަމަކު އެކަމަށް އަޅުގަނޑު ތިލަވާ ކޮޅެއް އުޅުނު ކުރަނީއެވެ. ރަސޫލާ ރުޤްޔާ ކުރަނީއެވެ. ތިމަންނަ ސަލާމާއި ސަލަވާތާއި ބަރަކާތްތަކާއި އިލްމު އުފެއްދެވި ރަސޫލާ ކުރެއްވި ކަލިމަތް ރުޤްޔާ ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ « أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لاَ شِفَاءَ إِلاَّ شِفَاؤُكَ شِفَاءً لاَ يُغَادِرُ سَقَمًا . މިކަލިމަތަކެވެ. މާނައީ "މީސްތަކުންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ! ޝިފާދެއްވާ ފަރާތަކީ ކަލާނގެއެވެ. ކަލާނގެ ޝިފާވެރިކަމެއް ނޫނީ ޝިފާއެއް ނުވެއެވެ. މި ބިރުވެރި ބަލިކުރާތަކުގައި އަޅުގަނޑު ބައްޔަށް މީހާގެ ހިތަކަށް ޝިފާދެއްވާ ޝިފާއެއް މިހާރަށް ޝިފާ ދެއްވާށެވެ!"

ރުޤްޔާގެ ހުކުމް

މި ރުޤްޔާ އަބްދުﷲ، އައްބާސް ގެނޑު، އިބްނު މާލިކް އަދި އިބްނު ޙައްޖާރު ފަދަ ބޭކަލުން ރިވާ ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. މި ރުޤްޔާ ސައްޙަ ކަމަށް ވިދާޅުވާ އިމާމުނގެ ތެރޭގައި އައްޝައިޚް މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން އަލްބާނީ އަދި އައްޝައިޚް ޝުޢައިބް އަލްއަރްނާއޫޠް ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. ނަމަވެސް މުސްނަދު އަޙްމަދުގެ މުޙައްޤިޤު ވިދާޅުވަނީ މިރުޤްޔާގެ ސަނަދު ސަޙީޙުނުވާކަމަށެވެ. އެހެނީ މި ރުޤްޔާ ސަނަދުގައިވާ ރާވީއެއް (ރ.ޢ) ވިދާޅުވަނީ މިރުޤްޔާ ބިސްމިﷲގައިވާ يَحْيَى بْنِ الْجَزَّارِ عَنِ ابْنِ أَخِي زَيْنَبَ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ މިރިވާޔަތުގެ މަތިންނެވެ. އަދި އަބްދުﷲގެ އަންހެނުންކަނބަލުން ފުރުޞަތުދިނަނީ ހުރިހާ ގޮތަކުން މަޖްހޫލު ފަރާތެއްގެ ބޭފުޅެއް ވެފައިވާ ފަރާތަކުން ނަގައިފައެވެ.

އަދި އައްޝައިޚް (2002) ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. އައްޝައިޚް އަލްބާނީ މި ރުޤްޔާ ސައްޙަ ކަމަށް ވިދާޅުވި ނަމަވެސް ފަހުން ދެން ސަނަދު ރުޤްޔާއެއްކަމަށް އެހެނީ ބަލި ރުޤްޔާއެއްކަމަށް ވިދާޅުވެފައެވެ.

އަދި އައްޝައިޚް (2002) ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. އައްޝައިޚް އަލްބާނީ މި ރުޤްޔާ އެއް ކަމަށް ވިދާޅުވި ނަމަވެސް ފަހުން ދެން ސަނަދު ރުޤްޔާއެއްކަމަށް އެހެނީ ބަލި ރުޤްޔާއެއްކަމަށް ވިދާޅުވެފައެވެ.

އަލްއިސްނާދުގައި (ރ.ޢ) އިސްނާދު ބަޔާންކުރުމުގައި ހަދީޘާ ބައި ގޮތުން ވިދާޅުވެފައި އެއީ ސަނަދު ތަރައްޤީގެ ޝައިޚް މަރަބަޔާ ހަމަތަކެއްގައި ގޮސްފައިވާ ރަވާއިވާ ކަމެއް ކަމަށެވެ. ތަފްސީރު ރާވީ، އެހެނީ އަބްދުﷲ ބިން މަސްއޫދުގެ އަސްބާބުނުޒޫލް ރަސޫލާގެ ހަޤީޤަތް ތަރުތީބުގެ ބަޔާންކޮށް ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. އަދި މަޤުބޫލު ރާވީއެއް ކަމަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އެހެނީ އެ ރާވީގެ ރިވާޔަތް ޤަބޫލު ކުރެވެއެވެ.

ވީމާ، ބަޔާން ބަރަކާތްތަކާ މިރުޤްޔާ ސައްޙަކަމަށް ކުރެވެއެވެ. އެހެނީ މިއީ ސައްޙަ ރުޤްޔާއެއް ކުރެވެއެވެ.

ތަވީދު ތަޢުލީޤު

އައްތިރްމިޛީ (1998) ވިދާޅުވިއެވެ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَدُّوَيْهِ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عِيسَى أَخِيهِ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُكَيْمٍ أَبِي مَعْبَدٍ الْجُهَنِيِّ أَعُودُهُ وَبِهِ حُمْرَةٌ فَقُلْنَا أَلَا تُعَلِّقُ شَيْئًا قَالَ الْمَوْتُ أَقْرَبُ مِنْ ذَلِكَ قَالَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «مَنْ تَعَلَّقَ شَيْئًا وُكِلَ إِلَيْهِ» قَالَ أَبُو عِيسَى وَحَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُكَيْمٍ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُكَيْمٍ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَكَانَ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ كَتَبَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَލَّمَ-.

އަލްއިމާމް އައްތިރްމިޛީ ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. ތިމަންނަކަން މި ރުޤްޔާ ބަޔާންކުރެވޭނެ މުސްނަދު ބުނު ޙަދީޘްގައި އެވެ.

އަބޫދާވޫދު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންނަށް މިހަދީޘް ބަޔާންކޮށްދެއްވީ ޢުބައިދުﷲ ބިން މޫސާއެވެ. ޢުބައިދުﷲ މިހަދީޘް ރިވާކޮށްދެއްވީ މުޙައްމަދުބްނު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން އަބީލައިލާގެ އަޚާއިންނެވެ. މުޙައްމަދުބްނު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު މިހަދީޘް ރިވާކޮށްދެއްވީ ޢީސާގެ ދަރި ޢީސާއެވެ. ޢީސާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ އަބޫމަޢްބަދުލްޖުހަނީ ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުކައިމް ޒިޔާރަތްކުރުމަށް ދިޔައިރު އޭނާގެ ހަށިގަނޑު ރަތްވެފައި ވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް ވަދެވުނީމެވެ. ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ތިޔަ ބޭފުޅާ ސަކަރާތްތެރިއަކަށްވެއްޖެ ތަވީދެއް ނުހަދަނީ ކީއްވެތޯ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެން އެކަމުން މާތްﷲ އަށް ރައްކާތެރިވުމަށް އެދެމެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ހަދީޘްކުރައްވައިފިއެވެ. "ތަވީދެއް ފަދަ އެއްޗެއް އަޅައިފި މީހަކު އެ އެއްޗަކާ ވަކިކުރެވިއްޖެއެވެ."

ހަދީޘްގެ ޙުކުމް

އައްޠަރްހޫނީ (1998) ވިދާޅުވަނީ ތިމަންނަމެން ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުކައިމް ގެ ބަހުގައި އަސްނަދުގައި ވާނީ މުޙައްމަދުބްނު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން އަބީލައިލާގެ އަޚާއިން ރިވާކުރާ ރިވާޔަތެވެ. އަދި ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުކައިމް ސަޙާބީއަކު ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ގެ ހަދީޘްއެއް އަޑުއައްސަވާފައިވާ ސާބިތު ނުވާކަމަށެވެ. ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުކައިމް އެވަގުތު ސަޙާބީއަކު ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ގެ ޒަމާނާއި ދިމާވިއެވެ. ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުކައިމް ވިދާޅުވަނީ ސަޙާބީއަކު ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ތިމަންނަމެން ޖެހިއްޖެކަމަށެވެ. މިއީ ޙަސަންގަރީބުވެގެ ހަދީޘްއެއްކަމަށް އައްޝައިޚު އަލްބާނީ ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ.

އަލްއަރްނާއޫޠު (1995) ވިދާޅުވަނީ مُحَمَّد بْن عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى އަކީ ޙާފިޡުކަމުގެ ފަރާތުން ބަލާއިރު ޟަޢީފު ރިޖާލުންގެ ބާވަތުގެ ބަޔަކު ކަމަށެވެ.

އައްޝައުކާނީ (މ.ސ) ވިދާޅުވަނީ ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުކައިމް ސަޙާބީއަކު ސަޙާބީކަން ސާބިތު ނުވާކަމަށާއި އަދި ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ގެ ހަދީޘްއެއް ބާވަތުގެ ސާބިތުވާން ނުވަނީ ކަމުގެ ބަދަލުގައި މުރްސަލް ރިވާޔަތެއްކަމަށް އައްޝައިޚު ވިދާޅުވާކަމަށެވެ. އަދި ހަދީޘް އިސްނާދުގައި މި ހަދީޘް އިސްނާދުގައިވާކަމުން މި ރިވާޔަތުގެ ސަނަދު ޟަޢީފުކަމަށް އައްސިޔޫޠީ ގެ ފަރާތުން ވިދާޅުވާކަމަށެވެ.

މި ރިވާޔަތް އައްނަސާއީ (1986) ވަނީ އަލްމުސްނަދުގެ އަށްރުން އަދި އަލްމުސްނަދު އައްތިރްމިޛީގެ އަށްރުން ރިވާ ކުރައްވާފައެވެ.

އަލްހައިޘަމީ (1990) ވިދާޅުވަނީ އަލްމުސްނަދު، އައްތިރްމިޛީގެ އަށްރުން ހަދީޘް ރިވާކުރައްވާފައިވަނީ ސަޙީޙު ނުވާ ކަމަށް ޟަޢީފު އިސްނާދެއްގެ ވިދާޅުވެފައިވާ ކަމަށެވެ. އަދި އަލްމުންޛިރީ (1996) ވެސް މިރިވާޔަތް ޟަޢީފުކަމަށް ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ.

އަލްހައިޘަމީ (މ.ސ) ވިދާޅުވަނީ މި ހަދީޘްގައި ވާ މުއްސަލްގެ އުޞޫލުގެ ކަމަށެވެ. ޚުރާފާތަކީ މުއްސަލްގައި مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى ގެ މުއްސަލްއެވެ. (މިޔާބީއަކީ އަލްބާޒާރު އިބްނު ހަޖަރު ވިދާޅުވެފައިވާ ފަދައިން ޙާފިޡުން ޟަޢީފު ރިޖާލުންގެ ބާވަތުގެ ބަޔަކު ކަމަށެވެ.)

ދެވަނަ މުއްސަލްއަކީ ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުކައިމްގެ މުއްސަލްއެވެ. އަބޫދާވޫދު ސަޙާބީއަކު ބައްޔަށް ރަސޫލުﷲ ގެ ހަދީޘް އަޑުއައްސަވާފައި ނުވެއެވެ.

މިހާ ބަލާފައިވާ މިހަދީޘް ޟަޢީފުކަމަށެވެ.

ތިންވަނަ ރިވާޔަތް

އަޙްމަދު އަބޫޔަޢުލާ ރިވާކުރައްވައެވެ. حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَنَا حَيْوَةُ أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عُبَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ مِشْرَحَ بْنَ هَاعَانَ يَقُولُ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيمَةً فَلَا أَتَمَّ اللَّهُ لَهُ وَمَنْ تَعَلَّقَ وَدَعَةً فَلَا وَدَعَ اللَّهُ لَهُ».

އަޙްމަދު އަބޫޔަޢުލާ ރިވާކުރައްވައެވެ. "ތިމަންނަށް މި ޙަދީޘް ކިޔައިދެއްވީ ޚާލިދު ބުނު ޢުބައިދު އެވެ. ޚާލިދު ބުނު ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ. މިޝްރަޙް ބުނު ހާޢާން ވިދާޅުވާތީ ތިމަން އަޑުއެހީމެވެ. މިޝްރަޙް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ޢުޤްބާ ބުނު ޢާމިރު ވިދާޅުވާތީ އަޑުއެހީމެވެ. ޢުޤްބާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ޙަދީޘްކުރައްވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ވިދާޅުވިއެވެ. "ތަމީމާއެއް އަޅައިފި މީހަކަށް އަލްލާހު ފުރިހަމަ ނުކުރައްވާށިއެވެ. އަދި ތަވީދެއް އަޅައިފި މީހަކަށް ރައްކާތެރިކަމެއް އަލްލާހު ނުދެއްވާށިއެވެ."

ޙަދީޘްގެ ޙުކުމް

އަލްއަރްނައޫޠު (1999) ވިދާޅުވަނީ މިއީ ޙަސަން ލިޣައިރިހީ ޙަދީޘެއްކަމަށެވެ. ސަބަބަކީ ޚާލިދު ބުނު ޢުބައިދު މަޖްހޫލު ރާވީއަކަށްވުމުން މިސަނަދު ޟަޢީފުވާތީއެވެ. އަލްއަލްބާނީ (1992) މިޙަދީޘް ޟަޢީފުކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. ސަބަބަކީ އެއީ މަޖްހޫލު ރާވީއެއް ހިމެނޭތީ ތަޙްޤީޤުކުރެއްވި ޢިލްމުވެރިން ދެއްކެވިކަމަށެވެ.

އަޙްމަދު ޝާކިރު "އަލްމުސްނަދު"ގައި މި ޙަދީޘްގެ ސަނަދު ޞަޙީޙްކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި ޙާކިމް ވެސް އެހެން ޞަޙީޙްކަމަށް ވިދާޅުވެ ޛަހަބީ އެކަމާ އެއްބަސްވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ސަބަބަކީ އަލްޙާކިމް (1975) މިޙަދީޘް ނަގާފައި "އަލްމުސްތަދްރަކު"ގައި ރިވާކުރައްވާފައިވާ ގޮތުން ވެއެވެ. "އަލްމުސްތަދްރަކު" މިފޮތުގައި (ދެވަނަ ޖުޒުއު ހަތަރުސަތޭކަ) ޞަފްޙާގައި އެ ޙަދީޘް ޞަޙީޙްކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. ޙަދީޘް ނަގާފައިވާ ރާވީން ބުޚާރީއާއި މުސްލިމްގެ ޝަރުޠުތަކާ ފުށުއަރާކަމަށް ބުނެވެއެވެ.

އަދި އަލްހައިޘަމީ (1996) ވިދާޅުވަނީ މިސަނަދުގެ ރާވީން ޘިޤާތު ރާވީންނެވެ. އަދި އަބޫޔަޢުލާ (މ.ނ) ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެއީ މިކަމާ ގުޅޭ ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން ރިވާކުރެވިފައިވާ ރިވާޔަތެވެ.

ދެން ބަލާލެވޭނީ މި ޙަދީޘްގެ ޝާހިދުތަކާއި ޙަދީޘްގެ ޙުކުމެވެ.

ދެވަނަ ޙަދީޘް

حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي مَنْصُورٍ عَنْ دُخَيْنٍ الْحَجْرِيِّ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْبَلَ إِلَيْهِ رَهْطٌ فَبَايَعَ تِسْعَةً وَأَمْسَكَ عَنْ وَاحِدٍ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ بَايَعْتَ تِسْعَةً وَتَرَكْتَ هَذَا قَالَ إِنَّ عَلَيْهِ تَمِيمَةً فَأَدْخَلَ يَدَهُ فَقَطَعَهَا فَبَايَعَهُ وَقَالَ «مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ».

އަޙްމަދު އަބޫޔަޢުލާ ރިވާކުރައްވައެވެ. ތިމަންނަށް ކިޔައިދެއްވީ މި ޙަދީޘް ޢަބްދުއްޞަމަދު ބުނު ޢަބްދުލްވާރިޘް އެވެ. ޢަބްދުއްޞަމަދު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަށް މި ޙަދީޘް ކިޔައިދެއްވީ ޢަބްދުލްޢަޒީޒު ބުނު މުސްލިމް އެވެ. ޢަބްދުލްޢަޒީޒު ބުނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަށް މި ޙަދީޘް ކިޔައިދެއްވީ ޔަޒީދު ބުނު އަބީ މަންޞޫރު އެވެ. ޔަޒީދު ދުޚައިން އަލްޙަޖްރީއާ ގުޅިގެން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ދުޚައިން ޢުޤްބާ ބުނު ޢާމިރު އަލްޖުހަނީއާ ގުޅިގެން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ޢުޤްބާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ގާތަށް ޖަމާޢަތެއް އައެވެ. އެއިން ނުވަ މީހުންނާ ބައިޢަތު ހިފެވިއެވެ. އެކަކާ ބައިޢަތު ހިފުއްވުމުން ރަސޫލާ ދުރުހެލިވިއެވެ. ބުނެވުނީ ޖަމާޢަތުގެ މީހުން ބައިޢަތު ހިފުއްވުމުން ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އަށް ދެންނެވިއެވެ. އެއީ ކީއްވެތޯއެވެ. ރަސޫލާ ވިދާޅުވިއެވެ. "އޭނާ ގައިގައި ތަމީމާއެއް އަޅައިގެންވެއެވެ." ދެން ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އަތް ލާއްވާފައި އެތަމީމާ ކަނޑުއްވައިލެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ.

"ތަވީދުއެއްގަދިފި ދީނަށް ހަދަކަށްވަރުން ޝިރުކު ކޮށްފިއެވެ."

ބަލިތަކުގެ ރުޅުން

އަލްއަލްބާނީ (1999) ވިދާޅުވަނީ މި ބަލިތަކުގެ ސަބަބު "ޢައިނު" އެބައި ބާރުގަދަ ކަމަށެވެ. އައްސައްޔިދު (ރ.ސ) ވިދާޅުވަނީ މިބަލިތަކުގެ ސަބަބަކީ ބަސްނުބަލައިގެ ސަބަބެއްކަމަށެވެ. އަދި އަލްއަލްބާނީ ވިދާޅުވަނީ މި ބަލިތަކުގެ ސަބަބު ސިއްރު ކަމަށެވެ.

ބަޔާންވ ދެވަނަ ސަބަބު

ސައްދުއްދަރީޢާގެ އުޞޫލް އެއީ ޝިރުކަށް ވާސިލުވެވިދާނެ ކަމަކަށް ވާތީވެ ނުވަތަ ޝިރުކުގެ ތަވީދެއް އެޅުމާނުލީއެވެ.

ބަޔާންވާ ތިންވަނަ ސަބަބު

ތަވީދު އަޅައިގަންނާނީ ދީނާ އެތަވީދާ ގުޅުންހުރެ ވަރުގާނުންނެވެ. ނުވަތަ އެހެން ދިރާސާތަކުގައި ވެވިދާނެކަމަށް ކަމެއް ކުރެވިދާނެކަމަށެވެ. އަދި އެއީ ހުއްދަކުރަނީ ކަމަށް ވާނުމަ އެކަން ކުރުމަށް ސަލަފުން ސާލިޙުން ގެންގުޅުނު އިލްމާ އެކަލާނގެ ދީނުގެ ބަލިތަކުއެވެ.

ބަޔާންކުރަން އިސްލާމީދީނުގާއި ކުރައްވާފައިވާ ދަލީލުތަކަކުން ދެވަނައިވާ ޤަވާޢު

އައްސުބްކީ (1980) ވިދާޅުވަނީ މަސްއަލަތަކަށް އަރިސްޓޮޓަލްގެ ބަލިތަކުގެ މުޢާމަލާ ޝިރުކުގެ ކުރިމަތީގައި ޙުކުމެއް ތަވީދުގެ ކުރުމުގެ.

އައްބަނޫޒާނީ (2011) ވިދާޅުވަނީ އެހެން މަސްއަލަތަކުގައި ތަވީދަކީ ޤާނޫނީގޮތުން ހަމަޖެހުމަށް އެހާރުގަ ތަވީދެއް ކުރުމެވެ. އެ ތަވީދު އަޅާ ދީނަށް ޓަބާމާލާކަނީ އެ ތަވީދެއް މުސްލިމުންގެ ރައްޔިތުންނާއި ކުރަކާއި ގައިން ދުއިތަކާ ކުރަނެވެ. މިހާ ތަވީދު އެހެން ބަޔާންވާ ހުއްޓެވެ. ބަޔާން އެއްގޮތަކަށް ދަރާބާއެއް ނުވެއެވެ. ތިމަންމެން ޤާނޫނުއަސާސީގެ "ތަވީދު" ބަދަލުގައި އަވަހަ އަށްނ ތަވީދު އެހެން ހުއްދަކުރަން ވާޖިބުވެގެން އަވަދާނުވީއެވެ.

އިބްނު ޢަބްދުލްވައްހާބު (ރ.ސ) ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. އައްޝައިޚު ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ (އެބައި ޖުމްލަތުގެ އާޔަތެއް ނުވަތަ ދާނޫ ﷲގެ އިސްމުތަކެއް ޙައްޤު ތަވީދު އެހެން ހުއްދަކުރާ ނުވަތަގެ މައްސަލައިގައި) ސަލަފުންގެ މެދުގައި ޚިލާފު އޮތްކަމާ މައްސަލައެއްކަމެވެ. އެނގިފައިވާ ގޮތުގައި ޤާއިދާއިގެ ސަލަފުން މައްސަލައެއްގައި ޚިލާފުވެއްޖެނަމަ ވާޖިބުވެގެންނެވި ދަލީލަށް ރުޖޫޢުވާނެއެވެ. ދަލީލުތަކަށް ބެލި ވައްތަރުގެ ތަވީދު އެހެން މަސްއަލައެއްވުމަށް ވާތީއެވެ. އެއީ އަންނަނިވި ޙަދީޘްގެ ދަލީލުން ނެއެވެ. «مَنْ تَعَلَّقَ شَيْئًا وُكِلَ إِلَيْهِ» "ތަވީދުލީމަ އެއްޗެއް އަޅައިފި ދީނަށް އެ އެއްޗަކާ ބަރޯސާވާތީއެވެ." «إِنَّ الرُّقَى وَالتَّمَائِمَ وَالتِّوَلَةَ شِرْكٌ» "ރުޤްޔާ ކުރުމާއި ތަވީދު އެޅުމާއި ތިވަލަތު (ފިރިހެނާ ގެ ލޯބި ހޯދުމަށް އަންހެނުންގެ އަޅާ ތަވީދެއް) އެޅުމަކީ ޝިރުކު ކުރުމެވެ."

މިޙަދީޘް ޢާންމު ޤުރުއާނުން ވެސް ތަވީދު އަޅުއްވާނެ މި ނޫނީގެ ތަރުހީބު ވެސްނަ ހުއްޓެވެ. ނަމަވެސް ޤުރުއާނުގެ އާޔަތެއް ވެސް ތަވީދުގައި އެޅުވުމަކީ ޝިރުކަށް ނުވާނެތީއެވެ. އެއީ މާތްﷲގެ ސިފަފުޅުގެ ކަމުގައިވާ ﷲގެ ކަލާމްފުޅުން ބަރައް ވެސް ޤުރުއާނުގެ މަޚްލޫޤެއް ނޫންކަމުގެ ޝިރުކު ކަމެއްވާ ނުވާނެއެވެ. އެއީ ޝިރުކަކީ މާތްﷲ އާއެކު މަޚްލޫޤު ބައިވެރިކުރުމެވެ. ޤުރުއާނީ ޤުރުއާނަކީ މަޚްލޫޤެއް ނޫނެވެ. އަދި ޤުރުއާނަ އެއީ މާތްﷲގެ ކަލާމްފުޅެވެ.

އަލްމުޢާލިޖީ (2007) ވިދާޅުވަނީ ބައެއް މީހުން ބުނެއެވެ. އެހެން ހުއްދަ ނުވަނީ މާތްالله ގެ އިސްމުފުޅުގެ ފިޔަވައި އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘް އަދި ރަގަޅު ދުޢާތަކުރަނީ. މި ޝަރީޢަތުގައި ބަޔާންކޮށްދީފައި އިމޫރު އަލްކަވާސިލް، މުސްތަޙައްބު ތަރުޖަމާކުރުން ނުވާނެ ކަލަމަށެވެ. އަދި މުސްތަޙައްބު ބައެއްގެ ކޮށިން އެކަމުން ރައްކާތެރިވުމަށް އެދި ދަންނަވާދަން ވެސް އަދުރު ކުރައްވާކަމަށެވެ. އަދި ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ އުމޫރު އަލްކަވާސިލް (ތަޢާލާ ފަރުމާ) އެއްވެސް އަމުރެއް ނުހިފެހެއްޓެވެ. އަދި އެކަން ކުރުމަކީ (އަޅާއި ތަޢާލާ އެދުމަކަށް) އަމުރުއެއްވެސް ނުކުރައްވާތީވެ. ނަމަވެސް މިހާރު މާތްالله ގެ ބަޔާނު އިސްމުފުޅުގެ ޙަރު އަޅައިގަތަބަ އެކަން ހުއްޓުވެއެވެ. އެއީ މާތްالله ގެ އިސްމުފުޅުތަކާ އެހީއެދޭ ނަފުސް ހަލާކުކުރުމަށްފުރާ ދަންނަވައެވެ! މާތްالله އަޅުގަނޑާ އަޅުގަނޑަށް ހައްޤުވާފަދަ އަރުވައެވެ.

އަލްއިމާމުލްޤުރްޠުބީ (1964) ވިދާޅުވަނީ އިބްނު މަސްޢޫދުގެ ޙަދީޘް އެކަން (އަޅާއި ތަޢާލާއެދުން) މަކުރުހުކަމަށް ނުވާތީ އެކަމުގެ އަންހެނުންނާއި ތަކަމެއްގަނޑުފަށަކީ ރަސޫލުއްލާހުގެ ޙަދީޘްތަކުގައިވެސް ޖުދާކަން ފިޔަވައި ކޮންމެންސާއި ބައްޕަފުޅުގެ ފަރާތުން ހާފަވެސް އަދި ޖިތަމާޢީ ކުރަނީ ގަވާޢިދުގައި ބަލާހަދާފައިވާ މީހުންނެވެ. ކުރީގައި އަލްވަގުތުގެ ވެސް އެކަމަކީ ޖާހިލީ ޝިރުކެއް ކަމަށް ޝައުޤުވެރިވާ ހަދަމުންދިޔައީ ސިފައެއްކަމަށެވެ. ސަޙާބާ ބަޔާންކޮށްދީފައި އިމޫރު އަލްކަވާސިލްތަކުގެ އަންނަނިވި ޙަދީޘް "مَنْ عَلَّقَ شَيْئًا وُكِلَ إِلَيْهِ" މާނައީ "މީހަކު (ތަޢާލާ ފަރުމާ) އެއްޗެއް އަޅައިގަތަބަ އޭނާއަކު އެ އެއްޗަކާ ހަވާލު ކުރެވިގެންދެއެވެ." މިޙަދީޘް މީހަކު ޖާދޫގަރުން އެއްޗެއް ބަޔާނު އަޅައިގަތަބަ އެކަކީގެންވުން މާތްالله އަރުވާނެ ޖާދޫގަރާ ހަވާލުކުރުމެއްވެގެންދާނެއެވެ. އެހެން ފަރާތްތައް ހަވާލުކުރުމެއްވެގެންދާނެއެވެ. އެއީ ޝަފާއަތް އަޅުވާލިޔާ ފަރާތެއް މާތްالله ކަމަށް ވާނެ. އެއީ ޖާދޫގަރުން ޝިފާއެން އަޅުގަނޑަށް ޙަވާލުވެފައި ވަނީ މާތްالله އެއް ތަޢުލީމު ކުރުމުގެ މައްސަލައެވެ.

އަލްމުނާވީ (1356) ވިދާޅުވަނީ މާތްالله ގެ ބަޔާނު އިސްމުފުޅުގެ ޙަރު އަޅައިގެން އެއް މިހާ އެކުރީ ހުއްދަކަމެއް ކަމަށެވެ. އަދި ކިޔުމަކީ، އެއީ އަޅުވާލިޔާ ކަމެއް ވެސް މެއެވެ. ފަހު މާތްالله ގެ އިސްމުފުޅުގެ ހަވާލުކުރެވިގެން މިހާ ދަންނަވައެވެ! މާތް الله އަޅުގަނޑާ އަޅުގަނޑަށް ހައްޤުވާފަދަ އަރުވައެވެ.

ހުއްދަކަމެއް ވިދާޅުވާ އިލްމުވެރިންގެ ދަލީލުތައް

ފުރަތަމަ ދަލީލު

ހުއްދަކަމެއް ވިދާޅުވާ އިލްމުވެރިން އެކަން ހުއްދަކުރައްވަނީ ރަސޫލާގެ ޙަދީޘް ބަޔާނަށް ބަލާފައެވެ. ރަސޫލާ ހުއްދަކަން އަންނަނިވި ޙަދީޘްގައި ވެއެވެ.

رَوَى الإمامُ مُسلِم بِسَندِهِ عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الأَشْجَعِيِّ قَالَ كُنَّا نَرْقِي فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَرَى فِي ذَلِكَ فَقَالَ «اعْرِضُوا عَلَيَّ رُقَاكُمْ لاَ بَأْسَ بِالرُّقَى مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ شِرْكٌ ».

އައުފް ބިން މާލިކް (ރ.ޢ) އަލްއަޝްޖަޢީގެ ސަނަދާއި އެކު އިމާމް މުސްލިމް ރިވާޔަތްކުރައްވާ ޙަދީޘް ވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޖާހިލިއްޔަތުގައި ރުގްޔާ ކުރަމުން ދިޔައީމުއެވެ. رسول الله ގެ ޙަޟްރަތަށް ދަންނަވައެވެ! ޖާހިލިއްޔަތުގެ ރުގްޔާއަށް ކިހިނެއް ފެނިވަޑައިގަންނަވަނީ؟ ރުގްޔާކުރުމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުންގެ ރުގްޔާ ތިޔަބައިމީހުން ދެއްކުމަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. އަދި ޝިރުކުގެ ކަމެއް ނެތް ރުގްޔާ ކުރުމުގައި ކުށެއް ނެތެވެ."

ރުގްޔާގެ ބާވަތް

މިއީ ބަޔާނު މުސްތަޙައްބު ރިވާޔަތްކުރުމުން ލިބޭ ބަޔާނު ރުގްޔާތަކެވެ.

ފުރަތަމަ ނަމޫނާ

رَوَى الإمامُ مُسلِم بِسَندِهِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ لِي خَالٌ يَرْقِي مِنَ الْعَقْرَبِ فَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الرُّقَى - قَالَ – فَأَتَاهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّكَ نَهَيْتَ عَنِ الرُّقَى وَأَنَا أَرْقِي مِنَ الْعَقْرَبِ. فَقَالَ « مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَنْفَعَ أَخَاهُ فَلْيَفْعَلْ».

އަލްޤުޝައިރީ (ރ.ހ) އެކަލޭގެފާނުގެ ސަނަދާއެކު ޖާބިރު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުގެ އަރިހުން ރިވާވެފައިވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަގެ މަންމަ ފަރާތު ބޭބޭއަކީ ނަގޮޅަށްޓަކައި ރުޤްޔާކުރުން އެނގޭ ބޭފުޅެކެވެ. ރަސޫލާ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް އެކަލޭގެފާނު ރުޤްޔާ ކުރުން މަނާ ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އޭނާ ރަސޫލާ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމްގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. ޔާ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނު ރުޤްޔާ ކުރުން މަނާ ކުރައްވައިފީމުއެވެ. ތިމަންނައަކީ ނަގޮޅަށްޓަކައި ރުޤްޔާކުރުން އެނގޭ ބޭފުޅެއް ކަމުގައި ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭރުން ރަސޫލާ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު އޭނާގެ އަޚާއަށް ފައިދާކުރުމުގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެނަމަ އޭނާ އެކަން ކޮށްދޭހުށިކަމެވެ!"

ނަތީޖާގެ ޚުލާސާ

މިއީ ޝަރީޢަތު މުސްލިމުގެ ރިވާއަތަކަށްވުރެން މިއީ ޝަރީޢަތު ނަތީޖާކަމެވެ.

ދެވަނަ ނަމޫނާ

ޢަބްދުﷲ ބުނު އުކައިމުގެ އަރިހުން ރިވާވެފައިވާ އަޙްމަދުގެ ނަތީޖާއެވެ. އެ ނަތީޖާގައި ވެއެވެ. ރަސޫލާ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ނަތީޖާ ވިދާޅުވިއެވެ. «مَنْ تَعَلَّقَ شَيْئًا وُكِلَ إِلَيْهِ» މާނައީ އެއްޗެއް އަޅައިފިނަމަ އޭނާ އެއްޗަކަށް ހަވާލު ކުރެވިދާނެއެވެ.

ނަތީޖާގެ ޚުލާސާ

ތަޢުލީޤު އަޅުން މަނާކުރައްވާ އިބާރާތުގައި ވެސް މަނާކުރުން ނަމޫނާ ނަސޭހަތެއްގައި މި ނަތީޖާއިން ފެނެއެވެ. މަނާކުރުމުގެ ފުރަތަމަ ނަމޫނާގެ ޚުލާސާގައި މި ނަތީޖާގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާނެއެވެ. އެހެންކަމުން މި ނަތީޖާ ހުކުމުގައި ތަޢުލީޤު ބަޔާންކުރެވިފައިވާނެއެވެ. ބަރަވާގައި މިނަތީޖާ ސާބިތު ކުރަމުއެވެ.

މި ނަތީޖާ ހުކުމާކަމުން ނަމޫނާ ނަސޭހަތާ ގުޅޭ

މި ނަތީޖާ ތަޢުލީޤު އަޅުން ހުކުމާކަމުން އިސްތިޢާނަތްކުރެވޭނެކަމާ ގުޅޭ ޤުރުއާނުން އެއްކަލަ ހިނގާ ޢަމަލުތައް ﷲ އަށް ޝަރުޢީ ގޮތުން ޚާއްޞަ ހުކުމެއްވެއެވެ. އެހެން ބަޔަކަށް ހަވާލުވެ ސާބިތުކުރަން ވާނީ ﷲ އަށް ޝަރުޢީ އެއްޗެކެވެ. އަދި ތަޢުލީޤުގައި ވެސް ﷲ އަށް ހަވާލުވެ ޝިރުކަށް ގެންދާކަމުގައި ވާތީ ﷲ އަށް ތަވައްކަލްވުމެވެ. އަދި ހައްޤު، އަދި ތަޢުލީޤުގެ ހުކުމަކީ ޝިރުކެވެ. ވީމާ ﷲ ގެ އިސްތިޢާނަތާ ހަވާލުކުރެވޭ ކަމެއް ނުކުރާށެވެ! ﷲ އަޅުގަނޑު އެއްގެ ހިމާޔަތެވެ.

ހަތަރުވަނަ ނަމޫނާ

روى النيسابوري بسنده عَنْ عَائِشَةَ -رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا- قَالَتْ لَيْسَتْ التَّمِيمَةُ مَا تَعَلَّقَ بِهِ بَعْدَ الْبَلَاءِ إِنَّمَا التَّمِيمَةُ مَا تَعَلَّقَ بِهِ قَبْلَ الْبَلَاءِ

އަންނަޙްސާބޫރީ (1990) އެކަލޭގެފާނުގެ ސަނަދާއެކު ޢާއިޝާ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހާގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައެވެ. އެކަމަނާ

ވިދާޅުވިއެވެ. "މުޖުތަމަޢު ތަރައްޤީކުރުން (އެބަހީ މުޖުތަމަޢު ތަރައްޤީކުރަން) އަދި ތަޢުލީމަކަށް ތަޢުލީމު އެހީވެދޭ ސަބަބުތަކެވެ. ތަޢުލީމު އެކުލަވާލެވިފައި މުޖުތަމަޢުތަރައްޤީގެ ކުރިން އޮތީއެވެ."

ބަޙުޘްގެ ޚުލާޞާ

އަޙްމަދުޝާކިރު (2000) ވިދާޅުވާނީ މުރާޖަޢާގެ ސަބަބު ބަޔާންކުރައްވަމުންނެވެ.

މުރާޖަޢާ ރިވާޔަތްތަކުން ބަޔާންކޮށްދޭ އައްޝައިޚު ޝާޠިބީ (1990) ވިދާޅުވިއެވެ. މި ރިވާޔަތަށް ގުޅުން ހިތަކާ ދިރުނު މީހުން ބަޔާން ރިވާޔަތްތަކުން ހަމަ ހިސާބުގެ ޝަރުޠުތަކެވެ. ޢިލްމީ، ކަން ޙައްޤު އަޤީދާތަކުން ދެނެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ޢުލަމާއުންގެ އިތުރު އެކަލޭގެފާނު އަދާ ބަޔާންކުރެއް ޙަދީޘް ކިޔުމެވެ. ވީމާ ޙައްޤުބަޔާނާއި ތަޢުލީމު ތަޢުލީމުދިނުމުގެ ވަގުތުތަކުގައި މުސްލިމުން ރިވާޔަތްތަކުގެ ގޮތުގައެވެ. އެބަހީ ސަލަފުގެ ޢުލަމާއުންގެ އިތުރު އެކަލޭގެފާނުން ނިސްބަތްކުރާ ރިވާޔަތްތަކުގެ ގޮތުގައެވެ.

ނަތީޖާ

- ތަޢުލީމީ މުސްތަޤްބަލުގައި ތިމާ ނުޖެހޭ ކަމަކުން ރައްކާތެރިވުމަށްޓަކައި ނުވަތަ ޤާނޫނީ ބައްޓަމުން ސަލާމަތްވުމަށް ބަލައި ނުވަތަ ތިމާ ހިތްޕުޅު ކަމެއް ކުރަމުން ބަލައި ވަޒީފާއެއްގެ ތެރެއިން ޙައްޤު ތިމާގެ ހަރަކާތްތަކުގައި ނުވަތަ ހަރަކާތްތަކުގެ ގުނަވަންތަކުގެ ތެރެއިން ގުނަވަންތަކުގައި އަދި އެއްޗެއްގެ.
- ތަޢުލީމު އެގޮތް ހެއްދުމުގައި ބަޔާންކުރުމުގެ މުސްލިމުންގެ އިލްމުވެރިންގެ ތިން ނަޞޭޙަތާ ފުރަތަ ކަށަވަރުވެއެވެ.
- ފުރަތަމަ ނަޞޭޙަތަކީ ސަލަފުންގެ ތެރެއިން ބައެއް އިލްމުވެރިންގެ ނަޞޭޙަތެވެ. މި ބާވަތުން ތަޢުލީމު އެގޮތް ހެއްދުމުގައި ވިދާޅުވާ އިލްމުވެރިން އިސްތިޢާނަތް ކުރައްވާފައި އެކަން ކުރުމަށް ކަރަން ބާރުއަޅާ ބަޔާނުގެ ގޮތުގައި ބަޔާންކުރާނެ ގޮތްތައް ހުށަހަޅައިފިއެވެ. އަދި އެއީގެ އިތުރުން ސަނަދުތަކާއި ރިޔާޟަތް ވެސް އިސްތިޢާނަތް ކުރައްވާފައެވެ. އެއީ އެއީގެ ސަޙާބުން ނުބައިކަމަކުން (އެބަހީ ޝިރުކަން) މަގުފުރެއްދެވުމެވެ.
- ދެވަނަ ނަޞޭޙަތަކީ ވެސް ސަލަފުންގެ ބައެއް އިލްމުވެރިންގެ ނަޞޭޙަތެވެ. މި ބާވަތުން، ކަމެއް ދިމާވުމުން ޤުރުއާނުން ނުވަތަ މާތްالله ގެ އިސްތިޢާނަތުން ނުވަތަ ދުޢާކުރުން ތަޢުލީމު އެގޮތް ހެއްދުމަށް ބާރުއަޅައެވެ. އަދި އެ ބާވަތުން ދަސްކުރުމަށްފަހު މުޖުތަމަޢު ތަރައްޤީކުރަން އަދި ތަޢުލީމު، ތަޢުލީމުގެ ބަޔަކުއް ނަސޭހަތްތެރިވެއެވެ. އެބަހީ އެއަށް ތަޢުލީމާ ސަބަބުން ކުރެވޭ. ނަމަވެސް އެއީގެ ރިވާޔަތްތަކުން ތަޢުލީމު އެގޮތް ހެއްދުމަށް ކުރެވޭ.
- ތިންވަނަ ނަޞޭޙަތަކީ ދުޢާކުރުން ނުވަތަ މާތްالله ގެ އިސްތިޢާނަތުން ނުވަތަ ރިވާޔަތުން ތަޢުލީމު އެގޮތް ހެއްދުމަށް ބާރުއަޅާ އިލްމުވެރިންގެ ނަޞޭޙަތެވެ.
- ހެއްދުމަށްކުރުން ވިދާޅުވާ އިލްމުވެރިން އިސްތިޢާނަތްކުރައްވާފައި ބަޔާން ސަނަދުތަކުގެ މައްޗަށް ދަސްކުރުމަށް ދީފައިވެއެވެ. އެބަހީ ދަލީލުތައް ދީފައި ރިވާޔަތް ކުރެއްވުމެވެ.
- ހެއްދުމަށްކުރުން ވިދާޅުވާ އިލްމުވެރިން، ތަޢުލީމު އެގޮތް ދަސްކުރުން މައިސްރަޙައް ބަޔާންކުރާ ބަޔާނުގެ ވިދާޅުވިއެވެ ދެ ރިވާޔަތްތައް ދަސްކުރުމަށް އެ ތަޢުލީމުގެ ސަނަދުގެ ބައިތަކެއް ކުރި ތަޢުލީމު ކުރަން ނުވަތަ ޤާނޫނީ ތަޢުލީމުގެ އަދި ތަޢުލީމުކުރަންވާނެއެވެ.
- ތަޢުލީމުގައި ދާއިމީ ނުވަތަ ހަމައެކަނި ދަސްކުރުމުން ހެއްދުމާއި ނުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް ބައެއް ހެއްދުން އެއްފަދަ ތަޢުލީމުގެ ތަޢުލީމު ދަސްކުރުމަށް ބާރުއަޅާފައި އެ އެއްޗެއް ދަސްކުރުމުގެ ދެރަކުން މަސައްކަތް ނިމެއެވެ.

ނިންމުން

ތަވީޒު އެޅުމަކީ ޖާހިލިއްޔަތުޒަމާނުގައި ވަރަށްބޮޑަށް އާންމު ފެތުރިފައިވާ ކަމެކެވެ. ތަމީމާ ކަންކަމަށް ތަމާމު ތަވީޒެވެ. ކަމުގެ ގޮތުން ތަވީޒުގެ ނުސްހާގެ ތަމާމުވެފައި ވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އަލްޤުރުއާނާއި އެތަވީޒުތަކަށް ތަމާމު މުސްތަޤްބަލްތަކުން އަޅުގަނޑު ސަލާމަތް ކުރުމަށް ކަމެވެ. އަދި އެ ތަވީޒުތަކުގައި ޤުރުއާން ގޮތުގައި ލިޔެވިފައިވާ ޝިރުކުގެ ކަލިމަތަކެވެ. މިކަން ފަދަ ކަންތަކުގައި އެ ޙަދީޘުގައި ކަމާ ޙަޤީޤަތުގައި ހުކުމްތަކުގައި ހުރެގެން ހުކުމްކުރެވެނީއެވެ. ޝަރީޢަތާ ޚިލާފު ކުރާ ކަންތައްތަކުގައި ވެސް ސުންނަތުގެ ބަސްތަކާއި މަސްލަޙަތުގެ ގޮތުން ތިބޭފަރާތްތަކުގެ ފިކުރުތަކާ ހިލާފުވާނެއެވެ. އެ ޙަދީޘްތަކުގައި ޝިރުކުގެ ކަލިމަތައް ހިމެނިފައިވާތީ ކަމަށް ޙަދީޘުގައި ވާކަން ސާބިތެވެ."

ޢިލްމީ ދަލީލުތަކުގެ އަލީގައި ރިޔާ ނުވަތަ މާތްالله ގެ އިސްމުތަކުގައި ނުވަތަ ސިފަތަކުގައި ހިމެނޭ ތަވީޒު އެޅުމަށް އެތައް ޢާލިމުންނެއް ހުއްދަ ދީފައި ވެއެވެ. ޢިލްމުވެރިން އަނެއްބަޔަކު ރުހުމެއް ނުދެއެވެ. އަދި ތަވީޒުގައި ހުރިހާ ބާވަތެއްގެ ޙަދީޘްތައް ނަހީގެ ދަށުގައި ހިމެނޭކަމަށް ބުނެއެވެ. މިކަން އަލުން ތަޙުޤީޤުކޮށް ބަލާއިރު ރަނގަޅު ގޮތަކީ ތަވީޒު ހުރިހާ ބާވަތަކުން ދުރުވެ ތިބުމެވެ.

ޝާފިޢީ މަޒްހަބުގެ މަޝްހޫރު ފިޤުހުވެރިއެއްކަމުގައިވާ تُحفَةُ المحتاجِ فِي شَرحِ المنْهَاج ގައި ތަވީޒު ލިޔުމުގެ ބާބު އަދާކުރުން ހުއްދަކަމަށް ފާހަގަކޮށްފައި ވެއެވެ. އެއީ ތަރުތީބުގައި ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތަކާއި (އަސްމާ ވަސްސިފާތު) ހެނދުނު ލިޔުމާއި، ދުޢާ ނަބަވީއާއި، ބިދުޢަ ނަބަވީއާއި، މާތް اللهއަށް ބަލައި އެދުނުމާއި، ރަސޫލުންގެ ލިޔުމާއި އަދި އަލްޢާއި ފަދަ ނުލިޔުން ނުޖެހޭނެއެވެ. މިއަދުގެ ބަހުން ޢަމަލުކުރާ ބަސްތަކުން ފޮރުވި ސަބަބު އަދާކުރަނީ ނުކުރެވޭ. އަދި މިންވަރު ކަންކަން ފަސް އަދާކުރުމުގެ ބާބުގައި ލިޔުނު ފައިދާ. ތަވީޒު ލިޔުއްވުމަށް މިކަންކަމުގައި ޢިލްމުވެރިން ނުރުހުމަށް ވާނީއެވެ.

ދަންނައެވެ! މިކަލަކަށްވާ ބަލިވުން މާނަކުރެވޭ ޝިރުކުގެ ތެރެއިން ވެސްގައި މުޖުތަމަޢު ނުރައްކާ މަސްލަހަތު ބިނާކުރެވޭ. ނުވަތަ ޝިރުކަށް މަގުފަހިވެދާނެ ކަމަށް ސަލަފުންގެ ބޭފުޅުން ބަލާފައިވާ ގޮތް ސައްޙަވެފައިވެއެވެ.

އަލްއިސްރާއު ސޫރަތުގެ 82 ވަނަ އާޔަތުގެ މާނައިގެ ތަރުޖަމާ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޤުރުއާން ބާވައިލައްވަމު މުއުމިނުންނަށް ރަޙްމަތަށް ޝިފާވެވޭ ގޮތުގައެވެ." އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ޢިލްމީ ޤުރުއާނީ ބައްޔާ މާއްދީ ބަލިތަކާއި ރޫޙާނީ ބަލިތަކަށް ހެޔޮ ޝިފާއެއް ކަމުގައެވެ.

ތަވީޒު އެޅުން ހުއްދަކުރެއްވި ބަލިތަކުގައި ހުއްދަކުރެއްވި ޝަރުޠުތަކާ އެކުގައެވެ. ޝަރުޢީ ތަކުގެ ތެރޭގައި އެ ތަވީޒު ޤުރުއާނުން ނުވަތަ މާތް اللهގެ އިސްމުގެ ސިފަތަކުން ލިޔެވިފައިވުމެވެ. އަދި މިއީ ބާސްޓަރަކާވާތީ ވަސީލަތެއްކަމުގައި ބަލައިގަތުމާ ޝަރުތުތަކާ ދުޢާތަކުގެ ނުވަތަ ހަރުކަށިވެސް ރިޔާތަކާ ދުޢާތަކާ މާތް الله ކަނޑައެޅުއްވިކަމެވެ.

وماتوفيقي إلا بالله عليه توكلت وإليه أنيب

މަޞްދަރު ލިސްޓު

ނިޒާމުއްދީން ވަޒީރާއި ޖަމާޢަތެއް. (1991). އަލްފަތާވާ އަލްހިންދިއްޔާ ފީ މަޛްހަބިލް އިމާމް އަބީ ޙަނީފާ. ދާރުލްފިކުރު. ބައިރޫތު.

އަޙްމަދު ބިން އަލީއް ބިން ޙަޖަރު އަލްޢަސްޤަލާނީ. (1379). ފަތުޙުލްބާރީ ޝަރަޙު ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ. ދާރުލްމަޢްރިފާ. ބައިރޫތު.

އަޙްމަދު ބިން ޝުޢައިބު އަންނަސާއީ. (1986). ސުނަނުއްނަސާއީ. މަކުތަބުލް މަޠްބޫޢާތުލް އިސްލާމިއްޔާ. ޙަލަބު.

އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލު އައްޝައިބާނީ.(1999). މުސްނަދު އަޙްމަދު. މުއައްސަސަތުއްރިސާލާ.

އަހްމަދު ބިން ހުސައިން އަލް ބައިހަޤީ. (1994) ސުނަނުލް ބައިހަޤީ އަލްކުބްރާ. މަކްތަބަތު ދާރުލް ބާޒް. މައްކަތުލް
މުކައްރަމާ.

އަހްމަދު ބިން މުހައްމަދު އަލްޤަސްޠަލާނީ އައްޝާފިޢީ.(1339ހ).ޝަރަހު މަޢާނިލް އާޘާރ. ދާރުލްކުތުބިލްޢިލްމިއްޔާ. ބައިރޫތު.

އަހްމަދު ބިން ހަންބަލް އައްޝައިބާނީ. (1999) . މުސްނަދު އަހްމަދު. މުއައްސަސަތުއްރިސާލާ.

އަހްމަދު ބިން ޢަބްދުލްހަލީމް އިބްނު ތައިމިއްޔާ. (1995) މަޖްމޫޢު ފަތާވާ އިބްނު ތައިމިއްޔާ. މަޖްމަޢު އަލްމަލިކު ފަހްދު
ލިޠިބާޢަތިލް މުޞްހަފިއްޝަރީފް. އަލްމަމްލަކަތުލް ޢަރަބިއްޔާ އައްސަޢޫދިއްޔާ.

ޢަބްދުއްރަހީމް ބިން ހުސައިން އަލް ޢިރާޤީ. (ދ.ތ). ޠަރްހުއްތަޘްރީބު ފީ ޝަރްހިއްތަޤްރީބު. އަލްމަޠްބަޢަތުލް މިޞްރިއްޔަތުލް ޤަދީމާ.

ޢަބްދުއްރަޢޫފު އަލްމުނާވީ. (1356). ފައިޟުލް ޤަދީރު ޝަރަހުލް ޖާމިޢިއްޞަޣީރު. އަލްމަކްތަބަތުއްތިޖާރިއްޔާ އަލްކުބްރާ. މިޞްރު.

ޢަބްދުއްސައްތާރު އަބޫ ޣުއްދާ ހުސައިން މުހައްމަދު އަލްޤަރާޢީ. (1971). ޤާމޫސު އައްސުޤީ ފީ އަލްޤިރާޢަތުލް ސުރްޢާ. މަކްތަބަތު ލުބްނާނު
ނާޝިރޫން .

ޢަބްދުއްރަހްމާން ބިން ޢަބްދުލްހަމީދު އަލްޢަބްދުއްލަޠީފު (1436 ހ). އަލްއަސާމީލުލް ޝަރަހު ޞަހީހުލް ބުޚާރީ. މަޢުރިފަތުލް ކިތާބު
ބައިރޫތު.

ޢަބްދުއްލަޠީފު ބިން ޢަބްދުއްރަހްމާން އާލް އައްޝައިހު. (1990). ތަރްޖަމަތުލް އިމާމު ފަތްޙުލްމަޖީދު ފީ ޝަރަހި ކިތާބު ބިތަ
ޤައުޙީދު. ދާރުލްޢިލްމިއްޔާ.

ޢަބްދުއްލަތީފު ބިން މުހައްމަދު ސަޢާދަތު.(ދ.ތ). އައްސަބީލު ފީ ތަޚްރީޖުލް ޙަދީޘުލް ނަބަވީ. އަލްމަކްތަބަތުއްޝާމިލާ.

ޢުމަރު ބިން އަލްޙުސައިނީ. (1995) ތަފްސީރުލް ޤުރްޢާނު. ދާރުލްކުތުބިލްޢިލްމިއްޔާ. ބައިރޫތު. ލުބުނާން.

ޢުމަރު ބިން ޢަލީ އަލްޙުސައިނީ. (1996). ތަލްޚީޞުލް ޙަބީރު ފީ ތަޚްރީޖު އަހާދީޘު އައްރާފިޢީ އަލްކަބީރު. ދާރުލްކުތުބިލްޢިލްމިއްޔާ.
ބައިރޫތު.

ޢުމަރު ބިން މުހައްމަދު އަލްބަޣްދާދީ. (2005). މަޖްމޫޢުލް ފަތާވާ. ދާރުލްވަފާ.

ޢުމަރު ބިން ޢަލީ އަލްމަނީ އައްޝާފިޢީ. (1986). ޢަމަލުލް ޔައުމި ވަލްލައިލާ. މަކްތަބަތު ދާރުލްބަޔާނުލް ޢިލްމިއްޔާ. އަލްކުވައިތު.

ޢުމަރު ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒު (1387) އަލްމުވައްޠާ. ވިޒާރަތުލް އައުޤާފު ވަށްޝުއޫނުލް އިސްލާމިއްޔާ. އަލްމަޣްރިބު.

ޢަލީ ބިން މުހައްމަދު ޙާސަން.(ދ.ތ) މަޖްމަޢުލް ފަތާވާ ވަރަސާއިލު. ފަޟީލަތުއްޝައިޚު ޢުޘްމާން އިބްނު ސާލިހް އަލް ޢުޘައިމީން. ޤާހިރާ
ދާރު ޘަރަޔާ. ޘަރަޔާ.

ޢަލީ ބިން ސުލްޠާން އަލްޤާރީ. (ދ.ތ) އަލްމަޞްނޫޢު ފީ މަޢުރިފަތުލް ހަދީޘުލް މައުޟޫޢު ވަ ދަރަޖާތިހިއްސާނީދު
. އަލްމަކްތަބަތުއްޝާމިލާ.

ޢަލީ ބިން ޢަބްދުލްކާފީ އައްސުބުކީ. (ދ.ތ). ތަލްޚީޞު އަލްޙަބީރު ވަ ޤާޢިދަތު ޔަރާތަ ފިލްމަޢުލޫމާތިލް ޙަދީޘް.
އަލްމަކްތަބަތުއްޝާމިލާ.

ވިޒާރަތުލް އައުޤާފު ވައްޝުއޫނުލް އިސްލާމިއްޔާ. (1427 ހ). އަލްމަވްސޫޢަތުލް ފިޤްހިއްޔާ އަލްކުވައިތިއްޔާ. ދާރުއްސަލާސިލު.
އަލްކުވައިތު.

މުހައްމަދު ބިން ޙަސަން އައްޝައިބާނީ.(ދ.ތ). މުވައްޠާ އަލްއިމާމު މާލިކު ބިރިވާޔަތި މުހައްމަދު. އަލްމަކްތަބަތުއްޝާމިލާ.

މުހައްމަދު މުހައްމަދު ޢަބްދުއްރަޒާޤު އަލްޙުސައިނީ.(1980). ތާޖުލް ޢަރޫސު މިން ޖަވާހިރިލް ޤާމޫސު. އަލްމަކްތަބަތުއްޝާމިލާ.

މުހައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލް އަލްބުޚާރީ.(2011). އަލްޖާމިޢު އައްޞަހީހުލް މުޚްތަޞަރު. މަކްތަބަތު ދާރުއްސަލާމު. އައްރިޔާޟު

މުހައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލް އަލްބުޚާރީ. (ދ.ތ). އައްތާރީޚުލް ކަބީރު. ދާރުލްފިކުރު.

މުހައްމަދު ބިން ޢީސާ އައްތިރްމިޛީ. (1975). އައްސުނަން. ދާރުލްފިކުރު.

މުހައްމަދު ބިން ޢަބްދުالله އަލްޙާކިމު. (2007). އަލްމުސްތަދްރަކު ޢަލާ އައްޞަޙީޙައިން. ދާރުލްކުތުބިލްޢިލްމިއްޔާ.

މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން އަލްއަލްބާނީ. (1992). <u>އައްސިލްސިލަތުލް އަޙާދީޘް އައްޟަޢީފާ ވަލްމަވްޟޫޢާ ވައަޘަރުހާ އައްސައްޔިޢު ފިލްއުއްމާ</u>. ރިޔާޟް: މަކްތަބަތުލް މަޢާރިފް.

މުޙައްމަދު ބިން ޢީސާ އައްތިރްމިޛީ. (1998). <u>ސުނަނުއް ތިރްމިޛީ</u>. ދާރުލް ޣަރްބުލް އިސްލާމީ. ބައިރޫތު.

މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން އަލްއަލްބާނީ. (2000). <u>ޞަޙީޙުއް ތަރްޣީބު ވައްތަރްހީބު</u>. މަކްތަބަތުލް މަޢާރިފް ލިންނަޝްރި ވައްތައުޒީޢު. އައްސަޢޫދިއްޔާ.

މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން އަލްއަލްބާނީ (މ.ނ). <u>ސިލްސިލަތުލް އަޙާދީޘް އައްޞަޙީޙާ</u>. މަކްތަބަތުލް މަޢާރިފް. އައްރިޔާޟް.

މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުالله އަލްޚަޠީބު އަތްތަބްރީޒީ. (1990). <u>މިޝްކާތުލް މަޞާބީޙް</u>. އަލްމަކްތަބުލް އިސްލާމީ. ބައިރޫތު.

މުޙައްމަދު ބިން ޢީސާ އައްތިރްމިޛީ. (1998). <u>ސުނަނުއް ތިރްމިޛީ</u>. ދާރުލް ޣަރްބުލް އިސްލާމީ. ބައިރޫތު.

މުޙައްމަދު ބިން އަޙްމަދު އަލްޤުރްޠުބީ. (1964). <u>ތަފްސީރުލް ޤުރްޠުބީ</u>. ދާރުލް ކުތުބުލް މިޞްރިއްޔާ. އަލްޤާހިރާ.

މުޙައްމަދު ބިން މުފްލިޙް އަލްމަޤްދިސީ. (1996). <u>އަލްއާދާބުއް ޝަރްޢިއްޔާ ވަލްމިނަޙުލް މަރްޢިއްޔާ</u>. މުއައްސަސަތުއް ރިސާލާ.

މުޙައްމަދު ޙަސަން އައްޝައިޚް. (2002). <u>ތަޙްޤީޤު އަޙާދީޘު އަލްއަލްބާނީ ފީ ސަބްޢަތި ކުތުބިން ވަ މަޝާރީޢު</u>. މަކްތަބަތުލް މަޢާރިފް. އައްރިޔާޟް.

މުޙްޔިއްދީން އައްނަވަވީ. (1997). <u>އަލްމިންހާޖު ޝަރްޙު މުސްލިމް</u>. ދާރުލް ޚައިރު. ބައިރޫތު.

މުޙައްމަދު ބިން ޔޫސުފް އަބޫ ޙައްޔާން. (2001). <u>އަލްބަޙްރުލް މުޙީޠް</u>. ދާރުލް ކުތުބުލް ޢިލްމިއްޔާ. ލުބުނާން.

މުސްލިމް ބިން އަލްޙައްޖާޖު އަލްޤުޝައިރީ. (މ.ނ) <u>ޞަޙީޙު މުސްލިމް. ދާރު އިޙްޔާއުއް ތުރާޘުލް ޢަރަބީ</u>. ބައިރޫތު.

ޔަޙްޔާ ބިން ޝަރަފް އައްނަވަވީ. (1998). <u>އަލްއަޛްކާރުއް ނަވަވިއްޔާ. މަކްތަބަތު ނިޒާރު މުސްޠަފާ</u>. އައްރިޔާޟް.

ސުލައިމާން ބިން ޢަބްދުالله އާލު އައްޝައިޚް. (މ.ނ) <u>ތައްސީރުލް ޢަޒީޒުލް ޙަމީދު ފީ ޝަރްޙި ކިތާބިއް ތައުޙީދު</u>. ދާރުލް ކުތުބު. ބައިރޫތު.

ސުލައިމާން ބިން އަލްއަޝްޢަޘް އައްސިޖިސްތާނީ.(މ.ނ). <u>ސުނަނު އަބީ ދާއޫދު</u>. ދާރުލް ކިތާބުލް ޢަރަބީ. ބައިރޫތު.

ޙާފިޡު ބިން އަޙްމަދު އަލްޙަކަމީ. (މ.ނ). <u>މަޢާރިޖުލް ޤަބޫލް ބިޝަރްޙި</u>. ދާރު އިބްނުލް ޤައްޔިމް. އައްދައްމާމް.

ޝުޢައިބު އަލްއަރްނަޢޫޠް.(1999). <u>މުސްނަދު އަޙްމަދު</u>. މުއައްސަސަތުއް ރިސާލާ.